

KAZÁNYI ANETT – LENGYEL LEVENTE

Művelődési szokások az iskolán kívül

A kutatás célja, hipotézis

Kutatásunk célja megvizsgálni a jóhírű iskolákban tanuló diákok művelődési szokásait. Véleményünk szerint az elitiskoláknak nemcsak tudást kell magas színvonalon közvetíteniük. A modern demokráciában való részvétel alapvető feltétele a műveltség. „...az egyén elidegeníthetetlen joga, hogy a közjó megállapítása körül folyó párbeszédnek illetékes és felelős résztvevője lehessen. Az illetékes részvétel feltétele a kulturális minták elsajátítása – a műveltség. A művelődés a legfőbb, ha nem éppen az egyedüli biztosítéka a társadalom integritásának ugyanúgy, mint az egyén boldogulásának.”¹

Ugyanígy a műveltség kell hogy alapja legyen a kibontakozó információs társadalomnak. Egyrészt, mert a műveltség adta tájékozódási képesség nélkül az egyén elveszhet a korlátlan információhalmazban, másrészt a műveltség garanciát jelenthet arra, hogy az információk közül választani tudó a minőséget választja.

„Elitnek szokás nevezni a társadalmi hierarchia csúcsán elhelyezkedő kis létszámú – az uralkodó osztálynál szűkebb – csoportot.”² Elitiskolának pedig a jó tanulmányi eredményeket produkáló diákokat összegyűjteni képes, így más iskolákhoz viszonyítva jobb felsőoktatási felvételi eredményekkel rendelkező iskolákat nevezi a köznyelv.

Feltevésünk szerint az elitiskolákban tanuló diákok kultúrafogyasztási, művelődési szokásainak is kiemelkedőnek kell(ene) lenniük. Épp ezért *nem* az iskolai tananyag elsajátítására, hanem az azon túli művelődési szokásokra voltunk kíváncsiak. Hiszen amennyiben az iskola a tudáson túl magas színvonalon közvetít habitust, viselkedési mintát, mentalitást is, akkor az iskolai tananyagon túli művelődésnek is átlagon felülinek kell lennie.

Amennyiben ez így van, akkor – és véleményünk szerint csakis akkor – elmondhatjuk, hogy az ún. elitiskolák betöltik elnevezésbeli funkciójukat, és valóban elitet képeznek.

A kutatás módszerei, menete

Kutatásunkhoz a kérdőíves módszert találtuk a legmegfelelőbbnek. Hiszen a művelődési szokások feltérképezéséhez igen sokféle adatra van szükségünk, a művelődés minden területéről. A kérdőívek összeállítása előtt fókuszcsoportban folytattunk beszélgetést. A beszélgetés után ugyan néhány válaszlehetőséget ki kellett volna hagynunk (pl.: az 1. kérdés válaszlehetőségei közül: olvasás, kulturális programok látogatása, a 6. kérdés válaszlehetőségei közül: színház, kiállítás, táncház). Ám a fókuszcsoport kisvárosi (Szentes, lakossága kb. 30 000 fő) és szakközépiskolai volt.

---

¹ Lányi András: Ökopolitika és hagyomány, In: Élet és Irodalom, 2003. I. 3.

² Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, p.: 154.

E két eltérés alapján (vagyis mi Pécsen és belvárosi gimnáziumokban végeztük a felmérést) arra számítottunk, mégis van értelme meghagyni ezeket a válaszlehetőségeket is; azt reméltük, ezeket is megjelölik majd. Az eredmények alapján azonban azt mondhatjuk, a válaszokat valóban kihagyhattuk volna, várakozásainkkal ellentétben a csoportok közötti eltérések nem hoztak szignifikáns eltéréseket a válaszokban.

Szükséges megjegyezni, hogy mivel igen kis nagyságú mintán végeztük a felmérést (összesen 56 kiegészített kérdőívünk van, a kitöltők közül 38 a lány, 18 a fiú), adataink mindössze arról tájékoztatnak minket, hogy abban a két osztályban milyenek a művelődési szokások. Ahhoz mindenképp nagyon kicsi volt a minta, hogy bármiféle messzemenő következtetést vagy általánosítást megfogalmazhatnánk ezen adathalmaz alapján.

Eredmények

A megkeresett két pécsi gimnáziumból évente általában a diákok 80-85%-át veszik fel valamelyik felsőoktatási intézménybe, sőt a tapasztalat azt mutatja, hogy a többiek egy-két év múlva szintén megkezdik felsőfokú tanulmányaikat.

Az első kérdés a szabad idő eltöltésére vonatkozott. A válaszadók közül 16-an jelölték meg a tanulást mint a szabad idő részét, 40-en azonban a tanuláson kívüli elfoglaltságokat tekintették csak szabad időnek, vagyis meg sem jelölték a válaszlehetőségek közül a tanulást. Az alábbi táblázatban a legtöbbször megjelölt válaszlehetőségeket közöljük.

Azt találtuk, hogy a tévzés az összesített eredményekben a második helyre szorult, és örvedetes módon több időt töltenek barátokkal, rokonokkal, vagyis társaságban, személyes kapcsolataik ápolásával. A lányoknál sokkal nagyobb arányban jelenik meg a tévzés és a tanulás, mint a fiúknál. Fiús elfoglaltságnak pedig a sportolás és a leggyakrabban csak "kocsmázás"-nak aposztrofált társasági élet tűnik. A további négy kategória: internetezés, sportesemények látogatása, kulturális programok látogatása és az egyéb, ezeket csak az elenyésző kisebbség választotta.

A megkérdezettek kétharmada olvas könyvet a kötelező irodalmon kívül is. Az arány imponáló, hiszen a válaszadók harmadik osztályosok középiskolában, amikor a legtöbb a kötelező olvasmány.

Az olvasott könyveket öt kategóriába soroltuk: szépirodalom, tudományos, korosztályi, szórakoztató és ponyva. Ilyenek például:

szépirodalom: Hermann Hesse, Vámos Miklós, Örkény István, Shakespeare, Hemingway, Sartre, Orwell, Szabó Magda, Charlotte Bronte; tudományos: orvosi könyvek, Forgách József; korosztályi: Egymás szemében Szilvási Lajostól, A vadon szava Jack Londontól; szórakoztató: Agatha Christie, Rejtő Jenő, Leslie L. Lawrence; ponyva: Robin Cook és Stephen King.

Könyvolvasási szokások

	Szépirodalom	Tudományos	Korosztályi	Ponyva	Szórakoztató
Lány (38)	16 (42%)	2 (5%)	4 (10,5%)	4 (10,5%)	11 (29%)
Fiú (18)	4 (22%)	0	0	2 (11%)	2 (11%)

Látható, hogy a lányok nemcsak többen (a 38-ból 28-an), hanem nívósabbat is olvasnak: 42%-uk nevezett meg szépirodalmat, és megjelenik náluk két kategória (tudományos és korosztályi), ami a fiúknál egyáltalán nem.

A 6. kérdésben arra kértük a kitöltőt, jelölje meg azt a három kulturális programot, amelyet a leggyakrabban látogat. A koncertre járók közül mindenki megnevezte a zenekart, amelynek a koncertjén legutóbb részt vett, így biztosan tudjuk, komolyzenei koncerten senki nem volt. Ez önmagában rossz eredmény lehetne, ám mi csak azt kérdeztük, hová járnak leggyakrabban, tehát elméletileg lehetséges, hogy van olyan, aki ugyan jár komolyzenei koncertre is, csak ezt nem jelezte nekünk.

A válaszok közül itt-ott jelentős eltérés található a fiúk és a lányok szokásai között, ezért ezeket az adatokat is táblázatban közöljük.

Kulturális programok látogatása

Program/Látogató	Összesen (56)	Lányok (38)	Fiúk (18)
Színház	28 (50%)	20 (53%)	8 (44%)
Mozi	38 (68%)	26 (69%)	12 (67%)
Kiállítás	6 (11%)	4 (10,5%)	2 (11%)
Koncert	22 (39,2%)	16 (47%)	6 (33%)
Táncház	2 (3,5%)	2 (5,2%)	0
Nem járok ilyenekre	4 (7%)	2 (5,2%)	2 (11%)

Jónak tartjuk a színházba járók, a mozilátogatók arányát, főként ha figyelembe vesszük, hogy valószínűleg ennél többen járnak a felsorolt eseményekre, csak nem tartozik a leggyakoribbak közé. Ugyanakkor kevésnek tartjuk a kiállításra járók arányát és számát egyaránt, véleményünk szerint tíz százalék nagyon kevés elitiskolák esetén!

A 7. kérdés a legemlékezetesebb kulturális élményről kérdez. 8 lány és 6 fiú nem válaszolt a kérdésre, ez összesen 14 főt, 25%-ot jelent. Azonban annál többféle élményről adnak számot a válaszolók. A válaszok közt szerepel szabadidős program: halászléfőző verseny, orfíui napok, de van színház (összesen 15), mozi, és néhány különlegesség: esztergomi bazilika, Csontváry Múzeum Pécsen, németországi operabemutató, drogellenes nap és jazz fesztivál is. Ez a földrajzi és műfajbéli sokféleség igen örvendetes, különösen, mert a legtöbb esetben a magas kultúrához sorolható eseményekről adtak számot.

Az áttekinthetőség kedvéért táblázatban közöljük a napi tévénézésre fordított időről kapott adatokat, percben számolva.

Tévénézésre fordított idő (perc)

Időszak/Nem	Összesen	Lány	Fiú
Hét közben	148	150	146
Hétvégén	278	284	272

A kapott adatokat magasnak találjuk, hiszen ezek szerint átlag napi 2,5 órát tévéznek hét közben, és napi 4,5 órát hétvégén. A szórás azonban már nemenként változik. A lányok jelentős többsége az átlagos időhöz közeli időt tölt tévénézéssel, addig a fiúknál igen nagy különbségeket találunk. Az összesített lány-fiú eredmények azonban nem különböznek egymástól jelentősen. Az AGB Hungary adatai szerint 2001-ben a 4—17 éves korosztály napi 3:14 órát (194 perc) tévézett, az érettségivel rendelkezők ennél is több időt, 4:01 órát (241 perc) fordított tévénézésre³. Ezek

³ Az AGB Hungary adatai megtalálhatók: Enyedi Nagy Mihály, Polyák Gábor, dr. Sarkady Ildikó (szerk): Magyarország médiakönyve 2002, ENAMIKE, Budapest

az adatok nem tesznek különbséget hétköznap és hétvége között, a mi általunk megkérdezett diákok heti átlaga 182 perc, így épphogy az országos átlag alatt vannak az adatok.

A 13. kérdésben arra kerestük a választ, hogy mit néznek a tévében leggyakrabban a válaszadóink. Ez esetben is arra kértük a kitöltőt, hogy a három, számára legfontosabbat jelölje meg. Összesen 8 válaszlehetőséget biztosítottunk, amelyek a táblázatban az első függőleges oszlopban találhatóak. Am a 7. és a 8. válaszlehetőségre azonos válaszokat kaptunk, mindkét kategóriában azonos műsorokat soroltak fel az azt választók: valóságshowkat, sorozatokat és zenei csatornákat. (Mindkét válaszlehetőséget nyitottá tettük, nem csupán a kategória megjelölését vártuk el a kitöltőtől, de konkrét műsorcímek megadását is. Ennek az elvárásnak eleget is tettek a válaszadók.) Ezért az értékeléskor – és a táblázatban is – ezeket az adatokat összesítettük, és egy kategóriának számítottuk.

Az adatok alapján a legnépszerűbb műsортípus az esti film, ezt majdnem mindenki megnézi. "Lányos" műsортípusnak bizonyult a rajzfilm, "fiúsnak" a sportközvetítés és a híradó. Ezek az adatok megfelelnek a hagyományos társadalmi sztereotípiáknak. Öröndetes, hogy a "Nem válogat" kategóriát mind a lányok, mind a fiúk közül csupán 18 illetve 11% választotta. Kategóriáink közül ez a tévézési mód nevezhető a legkevésbé szofisztikáltnak. Hiszen a néző nem kiválasztott műsорт akár megnézni, csupán "l'art pour l'art" (ha ugyan alkalmazható ez a kifejezés a tévézés minősítésére) történik, hogy az ember a tévé előtt üljön, elüsse az időt. Az ilyen típusú időtöltés a művelődési tevékenységek rangsorában legalul áll. Ezért tekintjük jó arálynak a 16%-ot.

A következő két kérdés az internetezési szokásokat méri fel. A 14. kérdés arra vonatkozik, hol interneteznek a diákok. A legtöbben, 21-en (38%) otthon használják a világhálót, 9-en (16%) könyvtárban, iskolában/kollégiumban 7-en (12,5%), a szülő munkahelyén és barátoknál/ismerősöknél egyaránt 6-an (10%), 4-en pedig nem neveztek meg helyet, csupán a következő kérdésre válaszoltak (az a használat gyakoriságára vonatkozik). 7-en nem szoktak netezni, ez 12,5%-ot jelent. Összesen tehát az 56 válaszadó közül 49-en használják valamilyen rendszerességgel a világhálót, ez 87,5%-ot jelent, ami nagyon jó arány a 20% alatti országos átlaghoz viszonyítva.

Az adatok között jelentős eltérés mutatkozik nemi hovatartozás alapján. Míg a lányoknál a két legnépszerűbb kategória a levelezés és az sms-küldés, a fiúknál a levelezés és a szörfözés viszi a pálmát. Fontos azonban megjegyezni, hogy míg a lányok esetében ezt a két lehetőséget 97%-uk megjelölte (levelezés 52%, sms-küldés 45%), addig a fiúk közül csak 61% használja leggyakrabban a két legnépszerűbb kategóriát (levelezés 28%, szörfözés 33%).

Lakóhely alapján a következő négy kategóriába soroltuk a válaszadókat: Pécssett 32-en (56,3%), baranyai kisvárosban 12-en (21%), baranyai faluban 12-en (21%) laknak, Baranyán kívül 1 fő (1,7%) lakik.

A különbség lányok és fiúk szüleinek iskolai végzettsége között jelentős, míg a lányok 47%-ának legalább egyik szüloje diplomás, addig a fiúknál ez az arány 72%! A lányok esetében a szüloői háttér sokszínűbb, tarkább, ezt legjobban az szemlélteti, hogy egy lány édesanyjának 8 általános a legmagasabb iskolai végzettsége.

Meg kell még említeni az aktív művelődésről kapott adatokat. A megkérdezett diákok fele tagja színjátszó körnek, énekel kórusban, játszik valamilyen hangszeren,

vagy valamilyen egyéb formában tevékenykedik. Nem tudtuk azonban zenei műfajok vagy stílusok alapján kategorizálni a válaszokat.

Az első kérdésre adott válaszok összesített eredményeit, vagyis hogy általában mi az a három tevékenység, amivel szabad idejüket töltik, összevetettük az 1999/2000-es országos időmérleg-kutatás adataival⁴. Nem állítjuk, hogy a két kutatás eredményei egy az egyben megfeleltethetők egymásnak. Azonban a mi kérdőívinkre kapott válaszok egyfajta sorrendiséget, dominanciát tükröznek, a leggyakoribb tevékenységeket ki tudjuk emelni. Az időmérleg-kutatásból szintén csak azokat a tevékenységeket emeltük ki, amelyekre a legtöbb időt fordítja az átlag magyar állampolgár, vagyis innen is a legdominánsabbakat. Úgy gondoljuk, érdekes lehet a két adathalmaz összehasonlítása, hiszen így az átlag állampolgár tevékenység-preferenciáját összehasonlíthatjuk az elitiskolák diákjainak tevékenység-preferenciáival. Illetve külön kitérünk néhány különösen fontos és jellemző tevékenységre, így a tévzésre és az olvasásra.

Az 1999/2000-es időmérleg-kutatás eredménye szerint (az adatok egy napra vonatkoznak):

1.) tévzés	férfiak: 167 perc	nők: 155 perc,
2.) társas kapcsolatok	férfiak: 59 perc	nők: 43 perc,
3.) olvasás	férfiak: 27 perc	nők: 21 perc,
4.) sport, sétálás	férfiak: 24 perc	nők: 15 perc,
5.) hobbi	férfiak: 12 perc	nők: 10 perc.

Az általunk megkérdezett diákok preferenciái:

Fiúk:	1.) sport	Lányok:	1.) tévzés
	2.) társas kapcsolatok		2.) társas kapcsolatok
	3.) tévzés		3.) sport
	4.) olvasás		4.) olvasás
	5.) kulturális programok		5.) kulturális programok

Vagyis a fiúk esetén teljesen átrendeződött a sorrend: a sport és a tévzés helyet cserélt, az olvasás a harmadikról a negyedik helyre esett vissza. A társas kapcsolatok ápolása azonban maradt a második legfontosabb dolog. A mindkét esetben ötödik helyen lévő kulturális programoknál meg kell említeni, hogy az általunk megkérdezett fiúk közül senki nem jelölte meg ezt a kategóriát az első kérdésben.

A lányoknál maradt első a tévzés, második náluk is a társas kapcsolatok ápolása, harmadik azonban a sport, és csak negyedik az olvasás, míg a kulturális programok látogatása náluk is az ötödik.

Következtetések, összefoglalás

A legfontosabb szabadidős programok vizsgálata után egyértelműen rossz fényben tünteti fel az eredményeket az országos átlaghoz való viszonyítás, hiszen az olvasás egy hellyel hátrébb végzett, azonban a sport, testedzés népszerűbb a válaszadók körében, mint az ossztársadalomban.

Ami nem összeegyeztethető az elitiskolában tanuló diák ideáljával: a túl sok tévzésre fordított idő. Ami örvendetes, az internetet használók nagy aránya, bár azt

---

⁴ Harcsa István: Életmód – időmérleg. A népesség időfelhasználása 1986/87-ben és 1999/2000-ben, KSH, 2002, Budapest

összehasonlítás híján nem tudjuk megmondani, hogy ez az egész korosztályra jellemző-e, vagy kifejezetten a megkérdezett diákokra. Azon kívül az igen nagyarányú szörfözés és sms-küldés inkább az infotainment kultúra körébe sorolható, ugyan magas a levelezők aránya, ám igen alacsony a keresőprogramokat igénybe vevőké (1 fő) – amit pedig az internethasználat szofisztikáltabb módjának tekintünk.

Eredményeinket összefoglalva: a művelődési szokásokban nem fedeztünk fel semmiféle kirívót, nem találtunk meglepően jó eredményeket. A megkérdezett diákok ugyanis semmi jelét nem mutatták annak, hogy művelődési szokásaik révén az elitkultúra a társadalmi átlagnál nagyobb mértékben lenne jelen az iskolákban. Kivéve a szépirodalom arányát az olvasott könyvek között: lányoknál 42%, fiúknál 22%. Vagyis nem találtunk sem nagyarányú, sem szignifikáns eltérést az osztályközösségben megfigyelhető kulturális tagozódástól.

Kétségtelen tény, hogy az iskolák tanulóinak jelentős része diplomás szülők gyermeke. A szülők többsége vezető beosztásban dolgozik vagy vállalkozó, tehát Erikson és Goldthorpe rendszerét⁵ alapul véve az elit tagjainak nevezhetők Péccsett. Ám ez önmagában csak a jelenlegi társadalmi elit újratermelését jelenti, ráadásul úgy, hogy nem fordítanak kellő figyelmet a hosszú távon is megmaradó, gyarapodó műveltségre, s ennek alapkövére: a művelődésre. Pedig a magas kultúra „az egész társadalom fennmaradásának és haladásának dinamikus és dinamizáló erejét képezi” és „amely embercsoport elveszíti magas kultúráját, elveszíti dinamizáló erejét és mint társadalom szorul a perifériára” (Vitányi Iván: A magyar kultúra az ezredfordulón, in: Társadalmi Szemle, 1998/8—9.).

Amíg a diákok „kultúrafogyasztási kosarában” nem jelenik meg nagyobb arányban a magaskultúra, addig ezek az iskolák mindösszesen a jelenlegi társadalmi elit reprodukálását végzik, ami önmagában véleményünk szerint nem jelent semmiféle érdemet, sőt...

Felhasznált irodalom

ANDORKA RUDOLF: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

BABBIE, EARL: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Balassi Kiadó, Budapest, 1995.

GIDDENS ANTHONY: Szociológia, Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

HARCSA ISTVÁN: Életmód – időmérleg. A népesség időfelhasználása 1986/87-ben és 1999/2000-ben, KSH, Budapest, 2002.

LÁNYI ANDRÁS: Ökopolitika és hagyomány, in: Élet és Irodalom, 2003. Január 3.

VARGA ALAJOSNÉ (szerk.): Kulturális helyzetkép a '90-es években, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2001.

VITÁNYI IVÁN: A magyar kultúra az ezredfordulón, in: Társadalmi Szemle, 1998/8—9.

---

⁵ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest, 1997, p: 154.